

М.О. Заремба

здобувач

(*Національна академія внутрішніх справ*)

УДК 343.1/37

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ СПРАВ ПРО ФІКТИВНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО

Розглянуто проблеми розслідування фіктивного підприємництва в Україні. Нада-
но кримінально-правову та криміналістичну характеристику цього злочину.

Ключові слова: *фіктивне підприємництво, розслідування, докази.*

Постановка проблеми. Проведення реформування соціально-
економічних відносин, окрім значних позитивних перетворень, призвело до
численних зловживань у сфері господарської діяльності сучасної України.
Легальні інструменти ринкової економіки почали широко використовуватися
з метою протиправного збагачення окремих верств населення.

Саме тому в умовах розвитку ринкової економіки забезпечення нале-
жної охорони фінансової системи держави від злочинних посягань набуває
особливої актуальності. Учасниками таких посягань є фіктивні підприєм-
ницькі структури, які постають знаряддям вчинення цілої низки корисли-
вих злочинів: ухилення від сплати податків, контрабанди, шахрайства з фі-
нансовими ресурсами та ін. Діяльність таких структур заподіює державі
багатомільйонних збитків у формі відтоку коштів із офіційного обігу в ті-
ньовий та за кордон. До того ж у результаті функціонування розгалуженої
мережі фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності та їх високооргані-
зованих неформальних об'єднань щорічно зазнає значних втрат велика кі-
лькість громадян та юридичних осіб.

Сьогодні механізм створення і подальшого використання фіктивних
підприємств продовжує невпинно удосконалюватися, що потребує засто-
сування адекватних засобів стратегічного і тактичного порядку боротьби з
фіктивним підприємництвом, розробки відповідних наукових рекоменда-
цій, а також подолання наявних прогалин і недоліків у сфері регулювання
таких відносин.

**Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної про-
блеми.** Значний вклад у розвиток теорії і практики розкриття та розсліду-
вання економічних злочинів, зокрема фіктивного підприємництва, зробили
такі вчені, як В.Т. Білоус, А. Ф. Волобуєв, В.І. Василичук, Л.М. Дудник,
В.В. Лисенко, Д.Г. Мулявка, В.К.Шкарупа та інші, що створило значне нау-
кове підґрунтя для подальших досліджень. Але варто звернути увагу на те,
що цілий ряд важливих для теорії кримінального процесу та правоохоронної
практики напрямів цієї проблеми продовжують залишатися недосліджени-
ми. Більшість науковців розглядає кримінально-процесуальні проблеми фік-
тивного підприємництва лише у межах загального класу економічних зло-
чинів. Саме тому **метою** написання статті є виявлення існуючих проблем
розслідування фіктивного підприємництва в Україні, а також пропонування

можливих шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Фіктивне підприємництво – новий вид злочинних посягань у сфері економіки України. Як суспільно небезпечне явище, воно виникло практично одночасно з появою підприємницької діяльності. Фіктивне підприємництво, у свою чергу, проявлялося, видозмінювалося та набувало нових форм злочинної діяльності залежно від державно-правового регулювання підприємництва.

В українському радянському законодавстві вперше термін „фіктивний” (слово „фіктивний” походить від латинського *fictio* – вигадка, нереальне, неправильне, хибне, вигадане з певною метою, а також від французького *fictif* – вигаданий, недійсний, який насправді не існує [1, с. 936]) з’явився у кримінальному кодексі УРСР у 1927 році. За статтею 135-2 КК УРСР (1927 р.) встановлювалася кримінальна відповідальність за утворення приватного підприємництва у формі фіктивного кооперативу.

Практика діяльності правоохоронних органів свідчить, що шахрайство з фінансами учинялося і вчинюється часто за допомогою реально зареєстрованих фірм, що, відповідно до вітчизняного законодавства, вважається фіктивним підприємництвом.

У теорії і практиці радянського, пізніше українського кримінального права і в судовій практиці відбувається розмежування понять шахрайства, шахрайства з фінансовими ресурсами і фіктивного підприємництва [2, с. 111].

Серед основних причин існування фіктивного підприємництва є недоліки кримінального законодавства, пов’язані з визначенням поняття фіктивного підприємництва, реєстрацією суб’єктів господарювання, неврегульованістю законодавчими актами інших економічних відносин, давно сформованим негативним ставленням окремих платників податків до виконання своїх обов’язків.

Зокрема, на даний момент жодним нормативно-правовим актом України не визначено поняття «фіктивне підприємство» та ознаки фіктивності. Як наслідок – протидія цьому явищу не має системного характеру.

На практиці поки що є три тлумачення цього питання, і, відповідно, можна спрогнозувати три варіанти подальшого розвитку подій [7].

Перше – суто фіскальне. Так як брак чітких ознак фіктивного підприємства у податковому законодавстві дає перевіряючим змогу трактувати поняття на власний розсуд, тому у практиці перевірок такими ознаками вважається: неподання підприємством протягом тривалого часу звітності, передбаченої чинним законодавством; відсутність самого підприємства за юридичною адресою; неможливість знайти директора; хронічна несплата податків у комплексі з попередніми ознаками [5].

Друге визначення сформулювалося у Ліцензійній палаті України, де фіктивними підприємствами вважаються ті, що створюються "за фіктивними даними". Йдеться про подання на державну реєстрацію суб’єкта підприємництва документів, що містять недостовірні дані про засновників: вкрадені паспорти або документи на підставних осіб, на померлих тощо. До такої ж думки схиляються і судді арбітражних судів, на думку яких, фіктивним під-

приємство можна визнати лише після скасування у судовому порядку його державної реєстрації. Цікаво, що судова практика не визнає за податковими органами права на подібні позови [3].

Третє являє собою застосування так званої аналогії закону, тобто звернення до ст. 205 Кримінального кодексу України. Тут «фіктивне підприємство» визначається як створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона [4].

У свою чергу, кримінально-правова норма „створення або придбання” не відповідає нормі Закону України „Про підприємство в Україні”, де зазначено, що підприємство набуває прав юридичної особи від дня його реєстрації в державних органах.

Розслідуючи фіктивне підприємство, необхідно знати кримінально-правову характеристику цього виду злочину. Кримінальний кодекс України, передбачаючи відповідальність за фіктивне підприємство, у ст. 205 подає ряд ознак, характерних цьому виду злочинів, які є основними доказами фіктивності:

- реєстрація підприємства на підставну особу або за винагороду, за підробленими, викраденими, позиченими або втраченими документами;
- реєстрація підприємства за вигаданою юридичною адресою;
- внесення в установчі документи неправдивих даних про засновників і керівників підприємств або інші обставини;
- залучення до протиправної діяльності формально призначених на посаду керівників реально існуючого громадянина із специфічним соціальним статусом (малозабезпечених, психічно- і тяжкохворих, інвалідів, малозабезпечених, алкоголіків, наркоманів тощо);
- відсутність ознак діяльності фірми, зазначеної в установчих документах;
- короткий термін існування підприємства;
- відсутність руху коштів підприємства на його банківських рахунках або, навпаки, занадто великий обсяг фінансових операцій по банківських рахунках підприємства, яке нещодавно зареєстровано, та інші.

Основною ознакою фіктивності за Кримінальним кодексом є відсутність в осіб, які займаються фіктивним підприємством, справжнього наміру здійснювати підприємницьку діяльність, зафіксовану в установчих документах і пов'язану з виробництвом товарів, виконанням робіт або наданням послуг і використанням суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона.

Названі ознаки стосуються і криміналістичної характеристики фіктивного підприємства і, відповідно, належать до виду або групи однорідних злочинів, які виділено і систематизовано у результаті узагальнення слідчої практики.

При розслідуванні фіктивного підприємства перш за все необхідно з'ясувати ряд таких положень:

- а) сферу підприємницької діяльності, у якій скоєно злочин, коло учасників та їх кваліфікацію;

б) вивчити статут підприємницької структури (засновницькі документи) і закони України, що регулюють діяльність такого виду підприємництва. При вивченні слід звернути увагу на умови діяльності, звітність, особливості контролю, документообігу тощо;

в) конкретною умовою розслідування кожного випадку фіктивного підприємництва є з'ясування характеру протиправної дії (чи бездіяльності) причетних до злочину осіб, яку заподіяли шкоду державним і суспільним інтересам або інтересам і правам громадян, що охороняються законом;

г) необхідно встановити вину осіб. Фіктивне підприємництво відбувається тільки з прямим умислом, тому, проводячи комплекс слідчих дій, потрібно довести навмисність здійснення фіктивного підприємництва;

д) повинен також бути установлений причинний зв'язок між діями (бездіяльністю) осіб та їх наслідками. Потрібно точно встановити роль особи у тому чи іншому процесі, взаємозв'язок її дій (бездіяльності), результатів, характеру, причинної необхідності чи казуальності наслідків;

е) будь-який злочин у підприємстві передбачає наслідки, що проявляються в заподіянні, як правило, значної шкоди. Тому встановлення характеру і розміру заподіяної шкоди є складовою частиною предмета доказування і важливим елементом методики в розслідуванні фіктивного підприємництва;

ж) спільним при розслідуванні фіктивного підприємництва є також те, що вони часто бувають пов'язані з іншими злочинами (ст. 190, 201, 202, 203, 209, 212, 218, 222, 223 та інші). Усі ці кримінально-правові і криміналістичні явища становлять систему обставин, які потрібно встановити при розслідуванні фіктивного підприємництва [6, с. 146–148].

Таким чином, основні завдання правоохоронних органів полягають у посиленні організації боротьби щодо попередження, виявлення, викриття фіктивного підприємництва та інших злочинів, що скоюються з використанням фіктивних підприємств, широкому використанні нових механізмів, методик і прийомів виявлення незаконної діяльності.

Особливу увагу потрібно приділяти встановленню фактичних даних, уже на підставі яких орган, що проводить дізнання та досудове слідство, встановлює винність осіб – організаторів фіктивного підприємництва, кваліфікацію злочинів.

Розслідування фіктивного підприємництва супроводжується збиранням, перевіркою і безпосередньою оцінкою наявних доказів.

При зборі доказів, пов'язаних із розслідуванням фіктивного підприємства, орган, який розслідує злочин, має право викликати будь-яких осіб як свідків, осіб, які були залучені до створення фіктивного підприємства, потерпілих від цієї незаконної діяльності, для допиту. Велике значення також мають показання експертів-спеціалістів. А без таких доказів, які свідчать про господарську діяльність установи, підприємства, організації, актів проведення ревізій та документальних перевірок, інформації від банків, яка містить банківську таємницю (обов'язково з дозволу суду) та ін. документів, не можна стверджувати про всебічне та глибоке розслідування у справі по фіктивному підприємству.

Після збирання усіх можливих доказів, які саме засвідчують чи не за-

свідчують факт фіктивного підприємництва, обов'язково орган, який проводить дізнання чи досудове слідство, повинен перевірити справжність і достовірність цих доказів. У практиці податкових органів зустрічалися випадки дезінформації та введення в оману з метою спрямувати розслідування справи у хибному напрямі.

І вирішальною стадією роботи з доказами є їх безпосередня оцінка, коли слідчий або орган дізнання, який провадить дізнання, має усі матеріали, які засвідчують або не засвідчують факт фіктивного підприємництва. Оцінка доказів відбувається за своїм внутрішнім переконанням, та повинна обов'язково ґрунтуватися на всебічному, неупередженому, повному та об'єктивному розгляді всіх обставин справи, що розслідується.

Висновки. Отже, проблеми існування фіктивного підприємництва потребують якнайшвидшого законодавчого врегулювання, адже саме через існуючі невирішені проблеми, пов'язані з діяльністю так званих фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності, спостерігається зростання злочинів та їх укриття у системі оподаткування. Суспільна небезпека фіктивного підприємництва полягає в заподіянні майнової шкоди юридичним і фізичним особам, а також державі, що виражається в розширенні масштабів недобросовісної конкуренції, незаконній конвертації безготівкових коштів у готівку, у сприянні легалізації (відмиванню) коштів, здобутих злочинним шляхом, приховуванні фактів заняття забороненими видами діяльності, створенні передумов для ухилення від оподаткування і для досягнення інших протиправних цілей. Фіктивне підприємництво викликає у законослужняних громадян і організацій, а також у державних підприємств, побоювання щодо вступу у правовідносини з будь-якими комерційними структурами, тим самим порушує стабільність господарського обігу, дискредитує підприємницьку діяльність.

Кримінальне законодавство сьогодні не забезпечує можливості ефективно притягувати винних до кримінальної відповідальності за соціально небезпечні для суспільства і держави дії, пов'язані з фіктивною діяльністю суб'єктів підприємництва, ні у сфері підприємницької діяльності, ні господарської діяльності загалом. Саме тому першочерговим завданням у сучасних умовах господарювання повинно бути вжиття необхідних заходів для усунення низки факторів, що створюють умови для вчинення різних зловживань у сфері економіки.

Бібліографічні посилання

1. Словник іншомовних слів. – К., 2000.
2. Про зміни і доповнення до кримінально-процесуального законодавства: постановою Верховної Ради України від 28 січня 1994 р. // ВВР України. – 1994. – № 19.
3. Фіктивність фірми доводять у суді // Всеукраїнський центр сприяння підприємницькій діяльності [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://acba.com.ua/node/14>.
4. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.
5. Фіктивні підприємства в Україні: причини виникнення і шляхи протидії // Методичні матеріали з питань державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.vlasnasprava.info/ua/business_az/how_to_start.

6. Дудник Л.М., Васильчик В.І., Опалінський Ю.В. та ін. Фіктивне підприємство, шляхи боротьби з ним: навч. посібник. – Ірпінь, 2005.
7. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://archive.kontrakty.ua/ukr/gc/nomer/1999/18-99/18fikt.htm>.

Заремба М.А. Проблемные вопросы расследования преступлений о фиктивном предпринимательстве. Рассмотрены проблемы расследования фиктивного предпринимательства в Украине. Предоставлено уголовно-правовой и криминалистической характеристике этого преступления.

Ключевые слова: фиктивное предпринимательство, расследования, доказательства.

Zaremba M.O. Problematic issues of investigating fictitious business. Analysis of current legislation of Ukraine concerning problematic issues of investigating fictitious business is made. The main issues that take place in the process of investigating fictitious business. The list of attributes of fictitious companies is given.

The author suggests to consider the concept of fictitious business as a new type of crime in the economy of Ukraine. As a socially dangerous phenomenon it appeared almost simultaneously with the emergence of entrepreneurial activity. Fictitious business, in turn, manifest, altered and acquired new forms of criminal activity based on state-legal regulation of business.

The author also highlights the main reasons for the existence of a fictitious business, including deficiencies of criminal law relating to the definition of a fictitious business, registration of business entities, unresolved by legislation other economic relations, long-established negative attitudes of some parts of taxpayers to fulfill their duties.

It is noted that the criminal law today does not provide opportunities to effectively prosecute perpetrators criminally liable for socially dangerous for the society and state actions related to fictitious entities activities, either in the field of entrepreneurship or economic activity in general. It is therefore a priority in the current economic conditions should be taking the necessary steps to eliminate the range of factors that make conditions for committing various abuses in the economy.

Keywords: fictitious business, investigation, evidence.

Надійшла до редакції 05.03.2013

А.В. Іваниця

ад'юнкнт

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.98

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВБИВСТВ ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ

Наведено конкретні постановки питань перед експертом та види експертиз, які проводяться у справах про необережні вбивства, що зумовлюють ефективність розкриття та розслідування злочину.

Ключові слова: експертиза, судово-медична експертиза, необережне вбивство.

Постановка проблеми. Розкриття вбивств через необережність може бути пов'язане з деякими складнощами як у кваліфікації, так і в самому процесі розслідування. Тому у випадках, коли слідчий у процесі розсліду-